

Катерина Палій

*кандидат філософських наук, викладач кафедри
культурології та кіно-, телемистецтва*

*Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(м. Полтава)*

ІНФЛЯЦІЯ ТА НОВЕ ЖИТТЯ ТРАДИЦІЇ ЯК МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ

За визначенням, традиція (лат. tradition – передача) – це досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки і т.д., що склалися історично й передаються з покоління в покоління. Вважається, що основною рисою традицій є незмінність.

Автентичність – філософсько-етичний концепт, який сьогодні набуває провідного значення для пояснення пошуків себе, самоідентифікації, самоствердження та самоздійснення. Пошук автентичності визначається основною рисою сучасної індивідуалізованої особистості та часто сприймається поза будь-яким культурним контекстом, який виглядає обмежувачим ярмом.

Ми ж, слідуючи концепції Ч. Тейлора, говоримо про міцний зв'язок між самоздійсненням та культурним середовищем, яке Тейлор називає «горизонтом культури» - тим семантичним, символічним та аксіологічним полем, у якому і буде єдино можливий вибір, який і призведе до набуття особистістю своєї автентичності.

Саме тому традиції виглядають для нас найпростішим способом для особи зрозуміти, як ті чи інші горизонти підходять чи не підходять для її самоздійснення. Але складність полягає у тому, що зараз ми маємо справу із запереченням традиції як культурної практики на більшості рівнів життя, окрім публічної чи соціально-обов'язкової. Згасання інтересу до традицій, на нашу думку, зумовлене не стільки неспроможністю традиції зацікавити, скільки спотвореним її використанням, яке викликає негативні почуття та відторгнення. Найпростіше це відторгнення можна описати через слова «застаріле», «непотрібне» та «неактуальне».

Саме актуалізація традиції як культурної практики, що допоможе людині самоздійснитися та здобути істину замість у житті в обраних горизонтах культури і є нашою метою у цій статті.

Інфляція поняття традиції розпочалася ще в епоху Просвітництва, доти ж традиції були міцно вкорінені в буття людей. Від ставлення до традиції із повагою як до переданого дару відбулося низведення до розуміння традиції в історичному смислі, як мінливого та обмеженого часовими рамками феномена. Примусову силу традиції прагнули подолати, здійснюючи навіть спроби заперечення традиції як головної перешкоди на шляху особистості до своєї автентичної самості. І якщо Романтизм зумовив короткочасне повернення інтересу до традиції, епоха Модерну знову поставила її силу та вагу під сумнів. Модерн сприяв негативізації традиції, заміні старих традицій новими. Але повного відкидання не відбулося внаслідок необхідності підвести під різні політичні погляди певне історичне обґрунтування. Саме у епоху Модерну можна говорити про раціоналізацію традиції – використання її як атрибуту, засобу для досягнення певної мети або ж відкидання внаслідок небажання витратити

час та ресурси на те, що не може мати практичної цінності. Таким чином, можна говорити про те, що для соціальної реальності традиція має атрибутивний характер.

Поняття традиції та автентичності міцно пов'язані, причому в даному випадку саме термін «автентичність» виступає засобом означення традиції. Вживання словосполучення «автентична традиція» відсилає нас до традиціоналізму як риси ментальності, тобто свідчення автентичності. Автентичність у контексті розгляду традицій виступає як «перевірка на справжність» тих маркерів культури, з якими відбувається ототожнення індивіда під час пошуку ідентичності.

Поняття автентичної традиції слід розуміти як таке, що відповідає бажанню відновлювати її. Від традиції може зберігатися форма, яка наповнюється актуальним для кожного часу змістом. Відтворення тих зразків, які збереглися з минулого, здійснюється з метою збереження певної незмінної форми. Традиція може виступати або як елемент усталеності, впорядкованості, що дозволяє бути впевненим у стабільності системи або ж у якості координат, через які неминуче має проходити лінія духовно-розумово-світоглядного розвитку людини.

Для усвідомлення важливості традиції як одного з інструментів самовизначення та створення «горизонту», варто відійти від її розуміння у якості феномену, який звужує та обмежує, перебуваючи тягарем на плечах прогресивного індивіда. Попереджаючи аргументацію застарілості традицій як пережитків минулого, не слід порівнювати їх з досягненнями і використанням технічного прогресу, коли примітивні технології минулого мають цікавість хіба у якості музейних експонатів. Традиція забезпечує тяглість, безперервність культури, пов'язуючи різні етапи її розвитку. Вона не повністю замінюється, а нашаровується, поглиблюється з плином часу. Якщо традиція здатна перетворюватись, вона набуває сталості, а традиція, яка перешкоджає розвитку – відходить.

Креативна та консервативна складові традиції поєднуються як певне ядро, що оточується динамічним символічним полем. Динаміка символічного поля реалізується у процесі творчості, завдяки якому і відбувається адекватне відтворення традиції в рамках культурно-історичного досвіду. Статичне відтворення призводить до розуміння традиції як спадщини, динамічне – у якості реальності існування культури.

Ми звертаємо окрему увагу на співвіднесення автентичності та традиції, так як досить часто саме у традиціях вбачають базис для реконструювання чи віднаходження автентичності. У розумінні традиції та її ролі ми послуговуємось здебільшого конструктивістськими поглядами, які розглядають традицію у якості динамічного соціального конструкту, який є однаково значущим незалежно від часу його створення за умови конструювання у сучасності. Звісно, повністю відмежувати традицію від культури, у рамках якої її було створено, неможливо і непотрібно, бо культурна обумовленість не є перепорою на шляху до конструктивістських міркувань. Подібні погляди ми можемо побачити у постмодерністських підходах у цілому: за відсутності відомої точки відліку, ми не можемо сприймати традиції у якості ізольованих одиничних феноменів. Не можна визначати наявності чи відсутності автентичності через наявності чи відсутності традицій, які відтворюються у своєму незмінному чи спотвореному варіантах. Для шукачів різних напрямків, пов'язаних із національною та культурною ідентичністю, автентичністю, традиції виступають у якості матеріалу, на

основі якого робляться висновки про можливість чи неможливість їх співвіднесення із певною «справжньою» сутністю культури. Намагання відрізнити автентичну та запозичену традиції приводять до питання «винайденої» традиції. Але навіть для винайдених традицій легітимним є розрізнення на «свої» і «чужі» (не за початковою культурною географією, а за загальним характером символічного поля), яке стає можливим завдяки поняттям тейлорівського «культурного горизонту» чи «обрію».

За Ентоні Гідденсом, «слово традиція у його сьогоднішньому розумінні виникло у Європі у останні 200 років...у Середні Віки загального поняття традиції просто не існувало. Воно було просто непотрібним саме тому, що традиції та звичаї оточували людей повсюди» [1, с. 56]. Також Гідденс говорить, що сама ідея традиції є породженням епохи Нового Часу, як і концепт автентичності. Він вважає, що думка про те, що традиції не підвладні змінам, є міфом. Традиції не тільки еволюціонують з перебігом часу, але й підлягають різким, раптовим змінам та трансформаціям. Вони весь час винаходяться наново, а традиції «у чистому вигляді» просто не існує [1, с. 57].

Натомість, первинне розмежування між автентичною та неавтентичною традицією виходить як раз з того, що проголошується наявність «чистих» та «вторинних» традицій. Виходячи з такого припущення, «чисті», автентичні традиції «статично репродукують минуле та здатні до екстенсивного розвитку, відбираючи елементи соціокультурного досвіду по закріпленій у даній культурі матриці.» Далі, «правомірність традиційних форм дії обґрунтовується та узаконюється самим фактом їх існування у минулому, а їх ефективність оцінюється через точність слідування прийнятому зразку.» «Вторинна» традиція набуває своєї перетвореної форми шляхом раціоналізації та рефлексії у рамках культури, яка професійно створюється. «Вторинні» традиції здатні до інтенсивного розвитку, передбачають можливість перебудови минулого через його постійну переінтерпретацію у діяльній та знаковій формах, здійснюють відбір елементів соціокультурного досвіду через зміну самих укорінених у культурі матриць. В цьому сенсі можливість зміни традиції виступає умовою її постійного відтворення та збереження у соціокультурних системах» [4, с. 1047].

Таке строге розмежування не можна вважати абсолютно коректним як з погляду постмодерністської антропології та конструктивізму в цілому, так і з погляду, власне, здорового глузду. Знайдемо цьому підтвердження:

Дж. Ліннекін і Р. Хандлер вказують на відсутність різниці між «автентичною» та «винайденою» традицією, так як «Походження культурних практик не відіграє великої ролі у досвіді традиції. Справжність завжди визначається у теперішньому часі. Це не «минулість» і не даність, яка дозволяє визначати будь-що традиційним, швидше, це умовне довільне позначення, певний смисл, а не конкретна якість» [8, с. 286]. Ту традиційну культуру, яку ми бачимо у сучасності, можна вважати також певною мірою сконструйованою з метою відповідності нашим уявленням про «традиційне». Крім того, не всі традиції, які збереглися донині, можуть бути використані для такого конструювання. Здебільшого, ставлення до традиції та підтвердження її збереження різняться у різних культурах, і не завжди певна традиція, видобута з минулого, бере участь у конструюванні «сучасного образу культури», але при цьому зберігає своє значення та викликає бажання відтворити її.

Фундаментальна праця, присвячена розгляду створення та розвитку традицій, які мали значення для формування модерних націй та культур, належить Е. Гобсбауму. У нього «винайдена традиція» означає низку практик ритуального або символічного характеру, зазвичай обумовлених прямо чи опосередковано прийнятими правилами, які намагаються прищепити певні цінності й норми поведінки через повторюваність, що автоматично передбачає зв'язок з минулим [2, с. 13]. Коротко кажучи, вони відповідають на нові обставини у формі апеляції до попереднього становища чи встановлюють власне минуле за допомогою квазіобов'язкового повторення [2, с. 14]. Те, до чого прагнуть поборники традиційності будь-якого характеру – незмінність [2, с. 14]. У прагненні надати реальності певного характеру обумовленості чи легітимності, нові традиції винаходяться навіть просто внаслідок неспроможності «застосувати чи адаптувати старі» [2, с.17]. І якщо легітимація культурної реальності вимагає таких традицій, виконання яких не пов'язане з прагматичними елементами, то стосовно політичної чи соціальної реальностей така умова не може бути обов'язковою до виконання.

Неважко виявити, що навіть у найбільш споконвічному та беззаперечному, на наш погляд, є «сконструйовані» складники. Традиція виступає засобом формування та спрямування соціальної /політичної/культурної діяльності з метою вкорінення людей у певній реальності та легітимації цього вкорінення. Будь-які традиційні символи виступають певним інструментарієм, завдяки якому проголошується своя відповідність певній спільноті. Також традиції допомагають людям сприймати речі та події справжніми, тобто автентичними у широкому сенсі, такими, які відповідають дійсності.

Б. Кепферер вважає, що навіть якщо традиції винаходяться, їх елементи все одно містять у собі культурну автентичність. Е. Коен погоджується з Кепферером, так як для того, щоб традиція отримала розповсюдження у суспільстві, політичні лідери повинні обирати символи, які мають культурний резонанс [7, с. 162-163], що підтверджується і Е. Гобсбаумом. Р. Хандлер та Д. Ліннекін пишуть про те, що традиція не передається з минулого як річ чи група речей, вона символічно винаходиться знову у сучасності. Можна адаптувати до сучасних реалій будь-яку традицію, якщо знати, як саме її описувати. Якщо неправильно підібрати мову – традиція зникає. Або ж вона має бути настільки специфічною, щоб не мати шансів на відродження у певному культурному просторі внаслідок конфлікту основних моральних норм.

Автентичність також визначається у сучасності: зовсім не давність та даність визначають будь-що як традиційне. Складно розрізнити справжні та підроблені традиції, як емпіричним, так і теоретичним чином. Тому будь-яку традицію можна вважати справжньою, якщо вона конструюється у сучасності. Те, що вважається автентичною традицією, насправді може виявитися продуктом глобальних політичних та економічних процесів. У цьому сенсі автентичність є поняттям, яке соціально конструюється [3].

Носії культури не намагаються осмислити традиції у цілісності заради якоїсь відстороненої мети. Насправді важливими для них є існуючі проблеми адаптації культури до сучасної ситуації. «Опис, осмислення своєї культурної традиції у контексті посталих проблем і є спосіб такої адаптації. Будь-який опис культури ... це її

інтерпретація та «переписування» сучасною мовою». З точки зору постмодерністів, «будь-який звіт про культуру, будь-який її опис є насправді винайденням культури» [6, с. 23] Конструювання, винайдення культури – це процес, який розгортається у часі, і відображає стан культури. Навіть просте спостереження за культурою теж конструює її реальність. При штучному конструюванні обличчя культури «для інших» відбуваються спроби завершити чи добудувати його, «спроби закрити дірки у культурному дискурсі, який занепав та вийшов з ужитку» [3].

Власне, «... ставлення до спотворень традиції, до дихотомії споконвічна/змінена культура – тема, у зв'язку з якою відбувається найбільш різке розмежування між постмодерністською антропологією та іншими підходами до культури. ... будь-який сучасний елемент культури, навіть якщо він – частина традиційного спадку, є «винайденим», тому що іншим стало його значення у рамках культури.. Будь-яке відродження старовинної культури проблематичне вже внаслідок того, що елементи, які відроджуються, підлягають рефлексії з боку її сучасних носіїв. ... оскільки штучне збереження залишків минулого у чистоті перетворює їх на музейні експонати і тією ж мірою буде розходитися з їх минулим культурним значенням, коли вони були необхідною частиною життя. Тому штучне збереження тією ж мірою є «відступом від традицій». ... таке ставлення до традиції перетворює її на культурний капітал, при чому не лише з точки зору функції, але і у сприйнятті самих носіїв культури» [5, с. 24].

Е. Сміт наголошує на необхідності традицій для підтримки у їх носіїв відчуття справжності, автентичності. Він не заперечує теорії постійного винайдення традицій, а наголошує на необхідності використання для їх побудови культурно-специфічних елементів, які мають відігравати подвійну роль: надавати носіям традицій відчуття справжності та маркувати їх для полегшення самоідентифікації та взаємодій всередині культурного простору. «Якийсь час ми можемо перебиватися, винаходячи традиції та виробляючи міфи. Але якщо міфи і традиції повинні зберігатися, то вони мають знаходити відгук серед великої кількості людей протягом кількох поколінь, а це означає, що вони мають належати колективному досвіду і пам'яті конкретних соціальних груп. Отже, нові традиції мають бути культурно-специфічними: щоб пережити покоління засновників, вони мають приваблювати і мобілізувати членів окремих груп, непрямо виключаючи сторонніх» [5, с. 44].

Список використаних джерел

1. Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс. – М. : Весь мир, 2004. – 120 с.
2. Гобсбаум Е. Винайдення традиції / за ред. Е. Гобсбаума, Т. Рейнджера ; пер. з англ. М. Климчука. – 2-ге вид., випр. – Київ: Ніка-Центр, 2010. – 448с.
3. Давыдов В. Н. Культурная аутентичность и коренные народы: институциональные процессы и политика идентичности [Электронный ресурс] / В. Н. Давыдов // Федеральный образовательный портал ЭСМ. – Режим доступа <http://ecsosman.hse.ru/data/2010/12/03/1214824591/3bDavidov.pdf>.
4. Новейший философский словарь. – 3-е изд., исправл. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.

5. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Ентоні Сміт ; [Пер. з англ. М. Климчука, Т. Цимбала]. – Київ : Ніка-Центр, 2006. – 320 с.
6. Шандыбин С. А. Постмодернистская антропология и сфера применимости ее культурной модели / С. А. Шандыбин. // Этнографическое Обозрение. – 1998. – №1 . – С. 14–27;
7. Cohen E. Authenticity, Equity and Sustainability in Tourism / E. Cohen. // Journal of Sustainable Tourism. – 2002. – Vol. 10, № 4. – P. 267–276;
8. Handler R. Tradition, Genuine or Spurious / R. Handler, J. Linnekin. // The Journal of American Folklore. – 1984. – Vol. 97, № 385. – P. 273–290.

Юлія Пінігіна

*магістрантка Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького*
(науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького А.М. Землянський)
(м. Мелітополь)

МІФ ЯК ПЕРШОДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ТАЄМНИХ СОЮЗІВ

Споконвіку людина прагнула пізнати світ, досягнути своє місце в ньому, дошукатися до джерел істини, дорости до вищих моральних ідеалів, розв'язати драматичну колізію «смерть-безсмертя». Там, де не вистачало знань, раціональних аргументів, вона покладалася на уяву, міф, віру та інші ірраціональні способи пояснення свого буття. Так формувалися перші міфи, містичні уявлення, сакральні культури, пізніше – родоплемінні етнічні вірування, національні та світові релігії з відповідними віровченнями, культовими практиками, ієрархічними структурами, мирянами і духовенством.

Питання особливостей міфологічної картини світу і проблем та її реконструкції розглядалося багатьма дослідниками. Цими аспектами оперує більшість філософських дослідників, наприклад, Р. Барт, Я. Голосовкер, Е. Кассіер, К. Леві-Стросс, М. Ліфшиць, О. Лосєв, Б. Малиновський, М. П'ятигорський, К. Хюбнер, М. Еліаде, К.-Г. Юнга.

Міф є обов'язковою і неодмінною основою будь-якої культури і будь-якого світосприйняття, а також одним з необхідних елементів пізнання. Міф започатковує те, що філософи і культурологи називають універсаліями культури. Згідно своєї природи, міф є чуттєво-інтелектуальним утворенням, котре сполучає в собі осмислення реальності й продукування ціннісних смислів.

Незважаючи на все багатство палітри суджень про міф, чимало теорій міфу є суперечливими – їх можна назвати міфологічними чи навіть міфічними. Інші ж, на перший погляд, більш збалансовані, залишають не стільки відповіді, скільки запитання, так як для відповідей потрібно створювати нові теорії. Невизначеність самого предмета дослідження і безліч тлумачень сприяють пошуку і виявленню міфу у